

Iniciační rituál v rodinné výchově v 21. století

Petra Markantová *, úprava se souhlasem autorky: Michal Vybíral

Anotace

Text „Iniciační rituál v rodinné výchově v 21. století“ pojednává o tom, jakým způsobem je dnes možné zařadit iniciační rituál do výchovy chlapců. V teoretické části práce je nejprve charakterizováno období dospívání, poté pojem rituál jako všeobecný pojem a blíže je specifikován význam rituálů v rodinné výchově. Tato část práce je zakončena charakteristikou iniciačního rituálu a podrobnějším popisem provádění iniciačních rituálů v primitivních kulturách, v nejrozšířenějších náboženstvích světa a v naší minulosti. Další součástí jsou kasuistiky synů a otců, kteří svým synům zkusili zprostředkovat zážitek přechodového rituálu. Závěr tvoří diskuse a shrnutí.

Klíčová slova

Dospívání, Rodinná výchova, Rituály, Inicie, Primitivní kultury, Hlavní světová náboženství, Fenomenologie

OBSAH

Úvod

Pojem rituál a jeho obecná charakteristika

Rituály v rodinné výchově

Iniciační rituály a jejich průběh v různých kulturách

Výběr respondentů, otázky

Výpovědi otců a jejich synů na téma zkušenost s přechodovým rituálem

Výsledky výzkumu, diskuse, závěr

Seznam použité literatury

ÚVOD

„Chlapec je otcem muže...“¹

Tématem této práce je zařazení iniciačního rituálu do současné rodinné výchovy dospívajících chlapců.

V pedagogické teorii je uznáván názor, že rodinná výchova a rodinné prostředí jsou těmi nejvýznamnějšími činiteli formujícími mladého člověka. Rodinná výchova začíná narozením jedince a pokračuje v průběhu jeho dětství a dospívání až do období dospělosti.

V mé bakalářské práci se chci zejména zaměřit na období pubescence, které je na počátku velmi významného životního období - dospívání jedince. Toto období bývá často provázeno pocity nejistoty a sebedoceňováním. Chlapci a dívky začínají cítit, že už nejsou dětmi, a zároveň jsou společností do této role situováni. Chlapcům v tomto jejich rozporu může pomoci otec, který díky iniciačnímu rituálu uvede svého syna do nové životní etapy. Tento obřad se v naší současné rodinné výchově prakticky nevyskytuje. Naopak pro přírodní národy, neovlivněné civilizačním působením, plní iniciační rituál významnou socializační funkci, která napomáhá dospívajícím chlapcům přejít do světa dospělých mužů a usnadňuje jim přijetí nové životní role.

„Přestože některé prvky naší společnosti se pomalu vytrácejí, všude kolem nás ještě můžeme nalézt zbytky moudrých tradic mnoha kultur, z nichž pocházíme. Jednoduše si musíme najít svou vlastní cestu. Pro naše chlapce bude nejdůležitější to, že se o to vůbec pokusíme.“²

Jak jsem již zmínila, rodinné prostředí je pro rozvoj osobnosti mladého člověka zásadní činitel. Několik otců se rozhodlo „po svém“ zařadit iniciační rituál do jejich výchovy a se svými syny ho uskutečnili. Díky tomu mladíci ocitající se na rozmezí dvou životních etap – dětství a dospívání – překročili tento pomyslný práh jinak než jejich vrstevníci. Tento „novodobý“ výchovný prvek jistě jeho aktéry určitým způsobem ovlivnil.

¹ <http://www.dharmagaia.cz/kniha/811-bret-stephenson-co-dela-z-chlapcu-muze-duchovni-prechodove-ritualy-ve-veku-nevsimavosti/text/1680-predmluva-a-uvod>

² BIDDULPH, S. *Výchova kluků*. 2006, 149 s.

Toto téma mě zaujalo natolik, že jsem se ho rozhodla blíže prozkoumat a svůj výzkum popsat v bakalářské práci. V teoretické části mé práce nejprve charakterizuji pojem rituál jako všeobecný pojem a blíže se budu snažit specifikovat význam rituálů v rodinné výchově. Teoretickou část zakončím charakteristikou iniciačního rituálu a podrobnějším popisem provádění iniciačních rituálů v primitivních kulturách, nejrozšířenějších náboženstvích světa a také v naší minulosti. V diskuzi se chci zaměřit na zodpovězení otázek, které mi z teoretické a empirické části práce vyplynou, zejména však na otázku možnosti a způsobu provedení iniciačního rituálu v současnosti.

POJEM RITUÁL A JEHO OBECNÁ CHARAKTERISTIKA

Nejprve si charakterizujeme pojem rituál v jeho obecném významu, důvody jeho existence, k čemu slouží a jak dělíme jednotlivé rituály. Iniciačnímu rituálu bude později věnována samostatná kapitola.

Různí autoři chápou pojem rituál různě, proto se různí i jeho definice. V následujících definicích se o této skutečnosti můžeme přesvědčit.

Nejčastěji spojujeme slovo rituál s náboženským chápáním světa. Slovo rituál³ pochází z latinského *ritualis* a znamená posvátný obřad, řád, zvyk nebo obyčej. V životě jedince nebo společnosti se tedy jedná o významný moment. Hlavním znakem tohoto obřadu je jeho předpokládaný božský původ a více méně pevně stanovený a ustálený pořádek jednotlivých sekvencí. Přesné opakování má přinést vykonavateli jistotu účinnosti a platnosti daného obřadu.

Psychologický slovník uvádí následující definici: „Rituál je pravidelné, pevnou kultickou tradicí stanovené opakování bohoslužebných nebo magických úkonů; obřad, sled slov nebo činů, které vedou k uskutečnění daného cíle; v etiologii se jedná o vrozené chování, které musí proběhnou v přesném sledu, např. namlouvací rituály.“⁴

V širším pojetí rituál nezahrnuje pouze náboženské obřady, ale lze ho pozorovat i v jiných kulturních oblastech, jako jsou například národní zvyky, politika nebo sport.

V. Soukup ve své knize uvádí k rituálu, že se jedná o symbolicky a normativně standardizovaný způsob chování a o soubor obřadných činností, jehož prostřednictvím příslušníci určité skupiny udržují a upevňují hodnoty a normy své kultury.“⁵

³ MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník*. s. 197

⁴ HARTLOVI *Psychologický slovník*. s. 511

⁵ SOUKUP, V. *Dějiny antropologie*, 2004, s.642

Jiná definice tohoto pojmu říká, že: „*rituál je ustálený modul individuálního nebo kolektivního způsobu chování, který je založen na všeobecných pravidlech přijatých v rámci dané sociální komunity, a to buď vnucených nebo tradičních.*“⁶

Pavel Říčan⁷ ve své knize *Cesta životem* píše, že díky vlivu etologie⁸ se pojem rituál častěji používá i v psychologii a v jiných oblastech zkoumajících člověka. Tímto pojmem se popisují nejrůznější úkony, které lidé provádějí podle daných pravidel. Některé rituály umožňují lidem přijatelně a neškodně uspokojovat významné a současně nebezpečné potřeby a přání. (např. společenský tanec nebo boxerský zápas, který chápeme jako ritualizovanou rvačku). Mezi rituály řadíme soudcovský talár, olympijský oheň, slavnostní připítek, složení lékařského slibu a mnoho dalších.

Za rituál jako komunikační akt, který se vykonává stále stejně, můžeme považovat například i pozdrav nebo podání ruky. Rituály zdvořilosti jsou tedy zakotveny v každodenním lidském životě. Jedná se o činnosti, které spoluvytvářejí průběh dne. Mnohdy si takové rituály ani neuvědomujeme a nepřikládáme jim velký význam.

Význam rituálů

Rituály tedy splňují mnoho funkcí a významů pro jednotlivce, skupinu či celou společnost. Základní psychickou potřebou člověka je pocit jistoty, který spočívá v tom, že se může spolehnout na očekávané. Rituály plní především úlohu redukce úzkosti. Prostřednictvím nich se má dítě i dospělý na co těšit a zároveň na co vzpomínat. Jak bylo zmíněno, rituální činnost má charakter slavnosti nebo se pravidelně opakuje. Rituály propojují život jedince s proudem času, přírodními cykly a životem společnosti, kde žije. Fázuji ho a pomáhají udržet řád a strukturu systému i života jedince. Například sociokulturní základ přechodových rituálů má jedinci zaručit snazší přechod z jednoho období, místa nebo společnosti posloupně k další fázi života. Toto fázování má zabránit dezorientaci a přispět k přehlednějšímu naplnění důležitých životních funkcí.

Nedílnou součástí rituálu je duchovní náboj a hluboký emocionální zážitek, který zúčastněné vytrhne z každodennosti, rituál je tedy prožíván hlouběji než realita sama. Rituály jsou prostředkem pro reprodukci a produkci sociálních jevů, protože si jedinec či společenství

⁶ Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích : Díl 3. M-R, 1997, s. 684

⁷ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, 1989, s. 30

⁸ Etologie – věda zkoumající chování různých druhů zvířat, lidská etologie – srovnává lidské chování s chováním druhů člověku blízkých i vzdálených

mohou význam rituálů interpretovat po svém a může ho obohatit či modifikovat na základě vlastní prožité zkušenosti, kterou považují za vhodnou pro předání dalším generacím.⁹

Druhy rituálů

V minulosti byly s rituály spojeny podstatné životní momenty lidí, proto můžeme nalézt velké množství různých rituálů a dále je dělit podle nejrůznějších kritérií, například podle způsobu či času provádění nebo životní etapy, se kterou jsou spojeny.

Rituály, které jsou spojeny s určitou kolektivní událostí a konají se z důvodů zvláštní potřeby nebo oslavy, označujeme jako rituály *situční*. Jak uvádí autor Murphy, účast shromáždění a celebrantů je zde nezbytnou podmínkou a jakýmsi posvátným rámcem daného rituálu. Mohou se však vyskytnout i rituály, které jsou spíše individuální záležitostmi.

Známe i nejrůznější *výroční* rituály, které se konají každý rok přibližně ve stejnou dobu. Představují tak stabilní momenty tohoto cyklu. Moderní civilizace si čas představuje jako nekonečně plynoucí veličinu, ale pro mnoho „primitivních“ národů je to sezónní cyklus, kdy každý další rok je obrazem toho minulého, takže tyto rituály fungují jako dělicí body.¹⁰

Člověk závisí na přírodě, která podléhá určitým rytmům, jež se pak odrážejí v jeho životě. Lidé si vždy tento přírodní rytmus silně uvědomovali, a proto přikládali nemalý význam rituálním oslavám různých mezníků během roku, jako byly například oslavy úplňku, slunovratu, rovnodennosti, Nový rok a podobně¹¹. V moderní kultuře nejvíce přetrvávají oslavy Vánoc a Velikonoc, které přerušují jednotvárný všední průběh roku.

Vzhledem k tématu této práce je pro nás významný druh *přechodových* rituálů. Jedná se o obřadní slavnosti spojené s určitými změnami, jimiž člověk během svého života prochází a pomocí nichž se dostává do jiné podoby své existence. Řadíme sem události jako křest, obřizka, biřmování, zasnuby, svatba, pohřeb a také iniciační zkoušky. Na rituály přechodu se zvláště zaměřuje biodromální¹² psychologie, která se věnuje studiu psychologie životní cesty. Řičan ve své knize *Cesta životem* upozorňuje na současný trend pozvolného vytrácení se těchto rituálů z našich rodinných životů.

⁹ <http://katkaen.webnode.cz/products/rodinne-tradice-a-ritualy-obecne/>

¹⁰ MURPHY, R.F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, 1999, s.186 - 191

¹¹ GENNEP, A. van. *Přechodové rituály*. s.13

¹² Biodromální - bios=život, dromos=běh

RITUÁLY V RODINNÉ VÝCHOVĚ

Různé druhy rituálů, které jsme si přiblížili v předchozí kapitole, většinou studují kulturní antropologové a sociální psychologové. Výraznější zájem o rituály však v posledních letech projevují také rodinní a manželští terapeuti, kteří přikládají významu rodinných rituálů velkou váhu. Poukazují na skutečnost, že vedle rituálů dodržovaných v celém kulturním okruhu existují i rituály rodinné, které zpřítomňují rodinné hodnoty a tradice¹³. Každá rodina si vytváří svoje vlastní rituály a buduje si tak svoji mikrokulturu. Tyto rituály většinou vychází z rituálů kultury, ve které rodina žije.

Díky rodinným rituálům se uskutečňují tři základní procesy, kterými jsou transformace, komunikace a stabilizace.¹⁴ Určitý rituál napomáhá usnadnění procesu změny (transformace), protože předepisuje, jak má změna proběhnout. Komunikace během rituálu umožňuje zúčastněným nalézt společný význam a „řeč“. Stabilizaci přináší rituály svou pravidelností, ať už se jedná o rituály opakující se v průběhu roku nebo i každodenní rituály, specifické pro konkrétní rodinu.

Rituály v průběhu roku souvisí se společností, ve které rodina žije, a odrážejí především střídání ročních období (Velikonoce, Vánoce). Řadíme sem také oslavy, které stabilizují místo člověka v jeho společenství (oslava narozenin a svátků).

Každodenní rituály slouží především k uspořádání průběhu dne, k upevnování rodinných vztahů, poskytují bezpečí jednotlivým členům rodiny. Například rituál společného jídla nebo ukládání dětí ke spánku vypovídá o stabilitě rodiny velkou měrou. Malé děti každodenní rituály vyžadují. Tato rodinná stabilita jim poskytuje pocit jistoty a možnost experimentace v jejich vlastním životě. Zajímavý je fakt, že v období dospívání se dospívající snaží od vlastní rodiny odpoutat – zároveň ji potřebují jako pevný systém, ke kterému se vztahují – a rodinné rituály často přestávají uznávat. Pokud je ale i samotní rodiče začnou zanedbávat a rituály se z rodinného života ztratí, dospívající to nesou nelibě. Velmi tedy záleží na rodičích, jak dokáží rodinné rituály modifikovat a uchovat vzhledem k věku vlastních dětí.

¹³ GJURIČOVÁ Š., KUBIČKA J. *Rodinná terapie - Systemické a narativní přístupy*. 2009, s.82

¹⁴ ŠULOVÁ, L. *Význam rituálů pro současnou rodinu* In: 13. celostátní kongres k sexuální výchově v ČR. s. 164-165

Iniciační rituál v rodinné výchově

Také docentka Šulová¹⁵ ve svém příspěvku k rodinným rituálům zmiňuje důležitost existence tzv. přechodových rituálů rodiny, které mají za úkol usnadnit proces změny či významného životního zlomu. Jsou to již zmiňované rituály narození dítěte, křtu, vstupu dítěte do školy, obřizky, biřmování, zasnub, svatby, pohřbu a iniciační zkoušky (rituál dospělosti).

Zde souhlasím s názorem autorů Gjuričové a Kubičky, kteří uvádějí, že moderní doba rituálu dospělosti příliš nepřeje. „*Plný iniciační rituál vyžaduje dlouhou tradici, mladý člověk by musel být iniciován mezi dospělé stejným způsobem jako jeho rodiče a dospělost by musela mít stále stejný význam jako v době dospívání rodičů. Místo iniciace máme řadu mezníků, které vyznačují větší dospělost.*“¹⁶ Díky těmto mezníkům není hranice dospělosti v naší kultuře příliš ostrá. Naopak je tomu v tradičních společnostech, kde se dospělost „*uděluje*“ skrze iniciační rituál. Kdo jím neprojde, není uznán za dospělého.

Podobně se o rituálech dospělosti zmiňuje i Říčan, který uvádí, že se v naší dnešní kultuře rituály dospělosti uplatňují, pokud vůbec, jen ve velmi oslabené podobě. Cesta od dětství k dospělosti je v naší kultuře dlouhá. Na této cestě si dospívající prožije několik mezníků, ať fyziologických (první poluce, menstruace) či společenských, kterými jsou například volba povolání, obdržení občanského průkazu, plnoletost, maturita, první zaměstnání a výdělek. Žádný z nich však neznamená přesný předěl, který by znamenal konec jedné a nástup nové životní etapy.¹⁷ I rituály s nimi spojené už v dnešní době ztrácí na významu. Kupříkladu si mladí patnáctiletí lidé chodí pouze vyzvednout svůj první občanský průkaz na úřad bez jakéhokoliv obřadu s tímto aktem spojeným. Možná ještě maturitní zkouška a vše, co jí v posledním ročníku střední školy předchází, obsahuje určité prvky rituálu a je z výše zmíněných společenských mezníků pro dospívající pravděpodobně nejsilnějším zážitkem.

Tranzitní body na cestě k dospívání

¹⁵ ŠULOVÁ, L. *Význam rituálů pro současnou rodinu* In: 13. celostátní kongres k sexuální výchově v ČR. s. 167

¹⁶ GJURIČOVÁ Š., KUBIČKA J. *Rodinná terapie - Systemické a narativní přístupy*. 2009, s.82

¹⁷ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, 1989, s. 188

Výše zmiňované mezníky označuje Macek¹⁸ jako tranzitní body, které na cestě k dospívání mladí lidé míjejí. Za první tranzitní bod považuje dovršení věku 15 let, kdy jako první identifikační symbol dospělosti získává dospívající občanský průkaz, dále nabývá částečnou způsobilost před zákonem, přestává být pro něj trestný sexuální styk, končí povinnou školní docházku a volí si své další zaměření v podobě studia střední školy nebo učňovského oboru.

V 18 letech se stává dospívající zletilým, tj. dospělou osobou, která má všechna zákonná práva a povinnosti (vyjma možnosti být volen do zastupitelských orgánů). Má možnost svobodně uzavřít manželství, samostatně bydlet, volit, získat řidičský průkaz a být zaměstnán bez jakýchkoliv omezení.

Většinou v 19 letech, někdy až ve 20 letech v případě, že měl jedinec odklad školní docházky, končí středoškoláci své studium složením maturitní zkoušky. V dnešní době již neexistuje povinná vojenská služba, která se dříve, a není tomu tak dávno, týkala všech „mladých mužů“. Mnoho mladých lidí pokračuje ve studiu buď na vyšší odborné škole nebo vysoké škole, což je také oproti minulosti rozdíl.

Věk 21 let je důležitý zejména z důvodu možnosti být zvolen do zastupitelských orgánů občanské samosprávy. Ve věku 24 -26 let končí většina vysokoškoláků svá studia a nastupují do zaměstnání.

Uvedené tranzitní body jsou tedy v naší společnosti vnímány především jako mezníky na cestě k dospělosti. Žádný z nich není ovšem sám o sobě iniciačním obřadem.

Proto si v následující kapitole blíže popíšeme, jak iniciační rituály probíhali či ještě probíhají nejen u přírodních národů či u lidí vyznávajících určitý náboženský směr, ale také v minulosti, kde můžeme najít rozmanité obřady, skrze jejichž podstoupení dospívající zaznamenávali podstatnou změnu společenského postavení a předepsaného způsobu života.

INICIAČNÍ RITUÁLY A JEJICH PRŮBĚH

Jak jsem výše uvedla, mezi přechodové rituály řadíme i rituály dospělosti, tedy iniciační rituály. V sociologickém slovníku je iniciace charakterizována následovně:

„Sociální, obvykle rituální proces, jímž v některých sociálních soustavách získává jedinec novou sociální pozici. Iniciace bývá prováděna rituálním ceremoniálem, v němž je přijímán

¹⁸ MACEK, P. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících* 1999, s. 91-92

jedinec mezi dospělými, může však být spojena se vstupem do tajných spolků nebo přijímání do zvláštních funkcí nebo úřadů.“¹⁹

V minulosti byl vývoj muže dlouhým a plánovaným procesem. Vyžadoval obřady, námahu a dobře uvážené zásahy starších mužů. Tyto obřady a námaha, ačkoliv se ve svých formách po celém světě lišily, byly všeobecně praktikovány v každé společnosti od Eskymáků po Asiaty, každou rasou a v každé době. Tento proces měl svůj název: „*iniciace – zasvěcení*“.²⁰

Pro bližší představu nyní popíšu průběh odlišných iniciací.

Iniciační rituály v primitivních společnostech

V primitivních společnostech a u přírodních národů jsou iniciační rituály jasnou hranicí mezi starým a novým. Dítě musí nejprve „umřít“, aby mohlo přijít jako dospělý člověk, přičemž není návratu zpět. Průběh obřadů rozčlenil autor Gennep na tři části, které představují fáze rozloučení, pomezí a přijetí.²¹ Fáze rozloučení dává jedinci prožít definitivum konce jedné etapy, do které není návratu. V rituálech je jasně definována smrt a je zakomponována do života jako jeho součást. Fáze pomezí zasvěcuje a připravuje novice na jeho budoucí roli a sociální pozici. Bývá časem odloučení od společenství a zakončena zkouškou. Ta je u přírodních národů konána buďto formou operací zmrzačujících tělo (obřízka, tetování, vytloukání zubů) nebo nutností dokázat, že je novic schopen zastat novou roli ve společnosti formou určité zkoušky. Proces přijetí je akt uznání novice členem nové sociální skupiny. V mnohých rituálech je zakomponována sociální podpora určená tomu, kdo je aktérem přechodu, ale i všem ostatním, kterých se změny týkají. Četné prvky iniciačních rituálů se opakují napříč různými kontinenty. Jak konkrétně tyto rituály probíhali, nebo ještě dnes probíhají, přiblížím v následujících podkapitolách.

1.1.1 Africké iniciace

¹⁹ GEIST, B. *Sociologický slovník*. 1992, s. 132

²⁰ BIDDULPH, S. *Mužství*. 2007, s. 162

²¹ GENNEP, VAN, A. *Přechodové rituály – Systematické studium rituálů*. , 1997, s.19

V tradiční africké společnosti patří provádění iniciačního rituálu k nejdůležitějším obdobím v lidském životě. Životní cyklus zde bývá rozdělen do třech hlavních stádií: narození a dětství, dospělost, stáří a okamžik smrti. Tyto etapy života jsou důrazně odlišovány, protože nemají význam pouze pro jedince samotného, ale také pro celou společnost, ve které žije. V tradiční africké společnosti se lidský život nepočítá na jednotlivé roky, ale je vnímán jako sled biologických a společenských událostí. Přechod z období do dospělosti je spojen s mnoha rituály, které se odlišují u jednotlivých etnik. Ve svém základu se většinou skládají z období přípravy a izolace, obřizky nebo jiného bolestivého zásahu s trvalými následky na těle inicianta a z období reintegrace do nového životního cyklu. Hlavním cílem iniciace je zasvětit mladého člověka do všech oblastí sociálního a rituálního života společnosti a také ho připravit na jeho úlohu, kterou převezme ve společenství dospělých. Tomu předchází relativně dlouhá doba přípravy, při níž se dospívající učí mytologii a obřadní zvyklosti a zároveň je také zasvěcován do všech oblastí každodenního života dospělých, o kterých až do této doby nic nevěděl. Iniciační slavnost je symbolem zakončení přípravy na dospělost.

J. Jiroušková²² popisuje několik iniciačních slavností různých afrických kmenů. Například iniciační slavnost u kmene Pendeů ze severozápadního Zairu se skládá z obřizky, tance masek *mbuya* a slavností *mugonge* a *kela*, při kterých inicianti dostávají tajné jméno. Při obřizce chlapců se objevují maskovaní předkové. Odchod noviců z rodného domu je doprovázen nářkem matek a ostatních žen. Ženy pláčou nad ztrátou někoho, kdo jim byl blízký a kdo se nikdy nevrátí. Chlapci jsou chápáni jako někdo, kdo zemřel a vrátí se jako mladý člověk, který se znovu narodil. Ženy věří, že ve stejném těle se vrací nový člověk. Následná slavnost *mugonge* začíná navečer, kdy se celá vesnice shromáždí na tanečním prostranství a tančí kruhový tanec *mizal*. Když nastane noc, zůstávají na slavnosti pouze dospělí muži a inicianti. Podle stupně jejich iniciace se muži pomalují bílým kaolinem, čímž se odlišují od kandidátů iniciace. Ti při obřadu představují nositele tmy. Jeden z náčelníků udeří do země sekyrou, aby přivolal duše zemřelých předků, a zahájí tak noční slavnost. Zpívá píseň, jejímž hlavním tématem je opozice světla a tmy, symbolů života a smrti a která má připomenout kmenové zakladatele, původní činy a myšlenky předků. Nakonec písně se ozývá ze tmy houkání, které symbolizuje odpověď předků. Během noci se u ohně objevují bíle natřené tanečníci, kteří tančí specifický tanec, na jehož konci srážejí kandidáty k zemi. Když se přiblíží svítání, objeví se bíle pomalovaní muži na chůdách. Jejich vystoupením končí noc

²² JIROUŠKOVÁ, J. *Dospívání v tradičních afrických společnostech* In: Nový Orient. Roč. 54, č. 6 (1999), s. 213-214

zkoušek. Kandidáti jsou odvedeni do speciální ohrady, kde je čeká závěrečné složení přísahy. Na znamení iniciace se jim vyřízne jizva ve tvaru kříže. Při příchodu do vesnice si ještě každý zapíchne červené péro ptáka *turako* na důkaz toho, že ve zkoušce uspěl. V následujících dnech se mladíci učí tajným výrazům dospělé společnosti a významu jejich obřadů.

U Kungů probíhá chlapecký iniciační obřad v absolutní tajnosti v období několika týdnů mezi patnáctým a dvacátým rokem života. V průběhu rituálu podstupují inicianti různé zkoušky. Musí snášet hlad, žízeň, zimu a únavu z nepřetržitého tancování a častých loveckých výprav. Iniciace trvá přibližně šest týdnů a je považována za posvátný čas, kdy se rituální znalosti mužských společností předávají z jedné generace na další. Mladý muž je ozdoben drobným rituálním tetováním a dalšími nepatrnými zářezy. To mu má symbolicky zabezpečit sílu a úspěch při lovu. Iniciant také musí ulovit prvního samce a samici, což se následně oslavuje samostatnými obřady. Stává se tím adeptem na ženění.

Jako poslední příklad africké iniciace si popíšeme iniciaci chlapců kmene Akanů. Ve věku čtrnácti let se chlapci shromažďují a odcházejí na pole, aby vykopali alespoň padesát kořenů jamů. Pokud se to iniciantovi nepodaří, není uznán za schopného postarat se o rodinu. Druhý den musí chlapci šplhat po dlouhém provazu a třetí den jsou shromážděni u ohně. Pod dozorem dospělého silného muže skáčí přes oheň. Když se mladíkovi podaří splnit alespoň dvě z uvedených zkoušek, stává se mladým mužem.²³

²³ JIROUŠKOVÁ, J. *Dospívání v tradičních afrických společnostech* In: Nový Orient. Roč. 54, č. 6 (1999), s. 215-217

1.1.2 Australské iniciace

Také na území Austrálie se nachází velké množství různých kmenů, proto zde uvedu jen několik příkladů iniciačních obřadů tak, jak je popisují různí autoři.

Říčan²⁴ v kapitole věnované rituálům dospělosti přibližuje soustavu rituálů prováděných kmenem Karadjeri. Dvanáctiletý chlapec je na počátku iniciace pomazán lidskou krví, o dva týdny později se mu protne nosní přepážka a do otvoru se vsune péro. Tím iniciant získává statut *nimamu*. Po přibližně roce až dvou je během několikadenního složitého rituálu podroben obřízce. Účastníci v průběhu tohoto obřadu tančí, zpívají, rituálně pláčejí, vrhají bumerang a sami sebe zraňují podle tradice. Po skončení obřízky se mladík stává *miangu*. Za další rok až dva následuje rituální naříznutí močové trubice a krví z rány se na zádech zasvěcovaného namaluje předepsaný vzor. Mladý muž tím opět získává další status nazývaný *djamunungur*. V průběhu následujících let se mladík podrobuje dalším rituálům, které zahrnují jezení stanoveného jídla, pronášení stanovených slov, nosí stanovené oblečení, seznamuje se s tradicemi a s posvátnými předměty. Vrcholem zasvěcení do tajemství kmene je několik let po svatbě účast na slavnosti, v jejímž průběhu smí spatřit nejposvátnější předmět kmene, kterým jsou popsané dřevěné destičky zvané *pirmal*.

Další typy australských rituálů uvádí Mircea Eliade²⁵ ve své knize *Iniciace, rituály, tajné společnosti – Mystická zrození*. Popisuje zde, že počáteční fáze iniciace je u většiny kmenů stejná. V utajení před ženami se chystá slavnost zvaná *bora*. Vlastní obřad se nazývá *Grosso modo*, během něhož dospělí muži připraví půdu, kde probíhá slavnost, oddělí inicianty od matek a shromáždí je v buši, kde je zasvěcují do náboženských tradic kmene. Provedou rituální zákroky, jakými jsou například obřízka, tetování, trhání nebo vytloukání zubů. Jednotlivé zákroky se u různých kmenů liší.

Iniciace u Yuinů a Murringů začíná únosem chlapců od jejich matek. Ženy sedí pod pokrývkami, mají před sebou své chlapce. V přesně stanovený okamžik přiběhnou muži, popadnou chlapce a všichni uprchnou. Oddělení se uskutečňuje takovým způsobem, aby zanechalo výrazný dojem jak u matek, tak i u noviců. Chlapce dostávají na starost dva strážci, kteří je odnesou k ohni, kde se nesmějí hýbat, ať se stane cokoli. Po určitou dobu jsou opékáni na ohni, dokud hlavní vůdce tuto první iniciační zkoušku neukončí. Pak jsou chlapci přikryti kůžemi vačic a příkrývkami. Matky vše pozorují za větvemi stromů a po přikrytí

²⁴ ŘÍČAN, P. *Cesta životem*, 1989, s. 242

²⁵ MIRCEA, E. *Iniciace, rituály, tajné společnosti – Mystická zrození*, 2004 s. 22-38

chlapců odcházejí pryč. Další obřad začíná zvukem bull-roarerů za jejichž zvuku muži zvedají levou ruku k nebesům. Ukazují na „Velkého Pána“, nejvyšší bytost, jejíž jméno neznají ženy a ti, kdo nebyli iniciováni. Její jméno je Daramulun. Poté se odeberou na cestu k hoře, během níž se zastavují a provádí magické tance. U hory postaví strážci a novici tábor umístěný stranou, zatímco muži připraví prostranství, na jehož území jsou novici odvedeni svými učiteli. Dívají se pouze na svoje nohy a po rozkazu rychle zvednout zrak, spatří před sebou převlečené a maskované muže, a na straně vidí ve stromě vyřezanou postavu Daramuluna. Strážci jim zakryjí oči a vůdce medicinmanů uchopí jejich hlavu a vyrazí jim pomocí sekáčku a malého kladívka řezák. Novic nesmí plivat krev, jinak by se rána nezacelila. Každý novic obdrží pás muže z kůže vačic. Potom se přesunou do tábora, kde tančí množství tanců a pantomim napodobujících chování zvířat. Tance trvají asi tři hodiny a následující den se v nich pokračuje. Poslední pantomima symbolizuje smrt a vzkříšení. Zpívá se a vzývá Daramuluna od něhož medicinman obdrží magické látky. V poledne se celá skupina vykoupe v proudící vodě, aby vše, co bylo spjato s iniciací, bylo smyto a ženy nic nepoznaly. Pak se všichni vrátí do hlavního tábora, kde jsou novici pomázáni rudou hlinkou a podobají se tak dospělým mužům kmene. Ženy je čekají a každá matka má na znamení smutku obličej namalovaný proužek hlíny. Iniciovaní od této chvíle žijí několik měsíců v buši, kde se živí určenými druhy zvířat. V této době je navštěvují jejich učitelé a zasvěcují je do stanovených pravidel života dospělých.

1.1.3 Americké iniciace

Severoameričtí i Jihoameričtí indiáni velmi často používají v průběhu iniciačního rituálu omamné látky rostlinného či živočišného původu, které novicům změňí stav vědomí. Takovým příkladem je iniciační rituál brazilského kmene Satere-Mawe, u něhož zkouška dospělosti spočívá v tom, že si novici nechají poštipat ruce od obřích mravenců *Paraponera clavata*, kteří jsou velcí až 2,5 centimetru a jejichž štípnutí je přirovnáváno k zásahu střely. Novicové použijí k poštipání speciální palčáky, do kterých umístí přibližně čtyři stovky mravenců. Rukavice si nechají nasazené deset minut, poté si je sundají a tančí společně s ostatními rituální tance až do chvíle kdy tento akt podstoupí všichni zúčastnění novici. Mravenčí jed působí jako obranný prostředek a tělu zabrání v tom, aby se samo popralo s bolestí. Proto novici cítí silnou bolest, neovládají své svaly, třesou se, nemohou mluvit a přepadá je spánek, kterému nesmí podlehnout. Bolest

polevuje až po několika hodinách a ruce jsou napuchlé ještě několik dní. Po absolvování této zkoušky se z noviců stávají dospělí muži.

Brazilští indiáni z kmene Matisů na počátku iniciace nakapou novicovi jed do očí, aby lépe vnímal a rozvinul svou představivost, dále jej bičují pichlavými listy po celém těle a na závěr iniciace mu vypálí kus kůže a pomocí dřevěné jehly mu do těla vpraví prudce jedovatý jed malé zelené žáby zvané Listovnice. Má se tak zvýšit novicova odolnost a síla. Zajímavostí je, že podle výzkumů jsou v jedu obsaženy antibakteriální látky, které chrání před určitými nemocemi. Toto primitivní očkování má však i vedlejší účinky, kterými jsou zvracení, halucinace a křeče v břiše. Pokud novic tuto zkoušku úspěšně zvládne, je považován za dospělého muže a smí se účastnit lovu s ostatními dospělými muži.

Původní obyvatelé Severní Ameriky nazývaní Algonkinové používali během iniciačních obřadů jedovatou rostlinu durman, ze které připravovali halucinogenní nápoj zvaný „wysoccan“. Chlapce v ústraní zavřeli do klece. Poté, co mu nápoj podali, musel podstoupit dvacetidenní speciální dietu, která spočívala v podávání dalších dávek wysoccanu, což zvyšovalo hladovění budoucího muže. Na konci této diety měl chlapec ztratit paměť natolik, že si nevzpomínal na své rodiče, jazyk a vůbec období před iniciací. Účelem bylo vlastně vymazat dětství z jeho paměti. Poté kdy chlapce odvedli zpět do vesnice a po bedlivém pozorování usoudili, že si opravdu nic nepamatuje, byl přijat mezi dospělé muže. Při jakémkoliv náznaku vzpomínky na minulost musel podstoupit celou iniciaci znovu.²⁶

²⁶ SKALIČKOVÁ, L. *Chlapci a chlapi – zkoušky dospělosti*. 2010, s.30

Iniciační rituály v hlavních světových náboženstvích

Vstupu do dospělosti a s ním uskutečňovaných rituálů ve světových náboženstvích se ve své knize věnuje profesor T. Halík, který píše o nezastupitelné úloze, kterou sehrávají u svých věřících. „*Jsou školami života, pokladnicemi tradic a odvážných zkušeností, mají zasvěceně doprovázet člověka přes práh životních krizí, uvádět ho na cestu k zralosti a dovést k životní moudrosti.*“²⁷

Jakou podobu a význam mají iniciační rituály v moderních náboženstvích, si nyní podrobněji popíšeme.

1.1.4 Judaismus

Za samotný rituál iniciace do náboženské dospělosti se v judaismu považuje u chlapců obřad zvaný Bar micva a u dívek Bat micva, který však nemá tak dlouhou tradici a podrobněji se mu věnovat nebudu.

1.1.4.1 Bar micva

Tento výraz se používá k označení chlapce, který dosáhl 13 let věku a jednoho dne a z náboženského hlediska se stal zodpovědným za své jednání. Výraz Bar micva se doslovně překládá jako *syn příkazu*, tzn. ten, na něhož se vztahuje povinnost dodržovat Zákon. Od chvíle kdy dosáhne chlapec požadovaného věku a podstoupí příslušnou ceremonii se stejným názvem, je povinen plnit veškeré své náboženské povinnosti a je započítáván do *minjanu* – počtu deseti dospělých mužů, kteří se musí sejít, aby se mohla konat modlitba ve své úplnosti. Musíme si uvést, že judaismus rozlišuje náboženskou dospělost a biologickou dospělost. Biologicky dospělý se nazývá *gadol* nebo v souvislosti s právní odpovědností *syn trestů* neboli *bar onšin*. U dospívajících se tedy rozlišuje mezi bar micva, tím, který musí plnit náboženské povinnosti, a tím, na něhož se vztahuje právní odpovědnost, která nastává 20. rokem života jedince.²⁸

Samotnému ceremoniálu bar micva předchází příprava na něj, která se skládá z tradičních zvyků, jakými jsou držení půstu jako přípravy na následující náboženské povinnosti a z modliteb starších v obci zajišťujících, aby chlapec vyrostl v učence

²⁷ HALÍK, T. *Prolínání světů – ze života světových náboženství*. 2006, s. 55

²⁸ NOSEK, B., DAMOHORSKÁ, P. *Židovské tradice a zvyky*. 2010, s. 59-60

a člověka, který koná dobré skutky. Dalším zvykem bývá jeden měsíc před třináctými narozeninami vkládat do sáčku se jménem chlapce *tfilin* – modlitební řemínky s krabičkami obsahujícími texty Tóry. Posledním zvykem je příprava na četbu dané sidry (jednotlivé oddíly Tóry)²⁹, nebo Haftary (doplňkové čtení z Proroků). Ta probíhá za pomoci rodinného přítele jeden až tři měsíce před obřadem.

Tentýž průběh obřadu je ustálený již od konce 13. století. Místem konání je synagoga, v Izraeli bývá ceremonie často pořádána u Západní zdi. Obřadu se účastní pouze muži, ženy jsou odděleny od mužů za dělicí stěnu, odkud mohou přihlížet a projevovat občasným voláním a potleskem radostnou účast. Po ukončení příslušné četby zpěvným způsobem otec chlapce vyjádří svou úlevu a poděkuje Bohu za to, že není od této chvíle již zodpovědný za činy svého syna. Chlapci se tím přiznává svobodná vůle v jeho jednání. Po skončení obřadu se většinou koná slavnostní hostina zvaná se udat bar micva. Chlapec obdrží modlitební šál tzv. *talit*, který poté nosí při náboženských příležitostech, a který symbolizuje jeho náboženskou povinnost.

Poté co je chlapec uznán nábožensky dospělým má povinnost plnit příslušné náboženské povinnosti a také se připravovat na manželství. Od této doby by neměl pobývat ve společnosti žen a dívek.

1.1.5 Křesťanství

Iniciační rituál nacházíme také v křesťanské víře. V katolické a pravoslavné církvi je tento rituál nazýván *biřmování*. V protestantské církvi, která nezná svátost biřmování, se obřad uvedení do náboženské dospělosti nazývá *konfirmace*. Provádí se bez rozdílu pohlaví.

1.1.5.1 Biřmování

Biřmování je považováno za zasvěcení do náboženské dospělosti, tedy za svátost proměny dospívajícího v dospělého. Svátost biřmování se nejčastěji uděluje o Letnicích, čili padesátý den po Velikonocích. Obřad provádí biskup nebo jím mimořádně pověřený kněz, který se modlí nad biřmovanci. Poté biřmovanci vyznávají svoji víru. Po vyznání víry vztáhne udělovatel svátosti své ruce nad všechny biřmovance a svolává na ně Ducha svatého. Toto gesto je velmi starobylé a má vyjadřovat ochrannou ruku, kterou Bůh drží nad člověkem. Dále následuje mazání čela křížem což je posvátný olej smíšený s balzámem a biřmovanci

²⁹ Tóra – pět knih Mojžíšových, židovský náboženský zákon

je uděleno nové jméno. Tímto jménem biskup oslovuje biřmovaného, když gesto pomazání doprovází slovy: „*Přijmi pečeť daru Ducha svatého. Pokoj s tebou!*“ Při vkládání rukou a mazání křížem stojí za biřmovancem jeho kmotr a pokládá mu pravou ruku na rameno. Biřmovací kmotr je významnou součástí obřadu. Stává se pro mladého člověka oporou, utvrzuje biřmovancův pevný postoj ve víře na jeho cestě k dospělosti. Vlastní obřad biřmování končí, když biskup dává biřmovanci pozdravení pokoje. Pozdraví ho a podá mu ruku jako rovnocennému členovi církve. V dřívějších dobách dával biskup biřmovanci políček (tzv. alapa), který sloužil k zapamatování si, že byl biřmovanci dán Duch svatý. Tento zvyk byl již dávno zrušen. Po skončení obřadu biřmování se jako odpověď na přijetí svátosti modlí biřmovanci přimluvy. Mají různou podobu a mladí lidé zde mají prostor pro kreativitu a mohou ukázat, že smysl biřmování pochopili.³⁰ Biřmování patří ke třem svátostem (spolu s křestem a kněžským svěcením), které nemohou být uděleny podruhé.

Věk, ve kterém dospívající lidé podstupují svátost biřmování, není jednotný, za nejvhodnější věk se uvádí 14 až 18 rok života.

Tento obřad se někdy také nazývá *svátostí křesťanské dospělosti*. Dospělost projevuje věřící svojí schopností nést odpovědnost a také spoluodpovědnost za církev a její poslání.

Autor knihy o biřmování A.Grün poukazuje na moderní trend u mladých lidí svou odpovědnost za život popírat. Říká, že je pro mladé lidi důležité vědět, jak se svým životem naloží. Musí přijmout to, jací jsou, a převzít za svůj život odpovědnost, jinak zůstanou navždy v pozici žalobce a budou poukazovat na chyby druhých. Při přípravě na biřmování mají budoucí biřmovanci možnost nacvičit si odpovědnost v různých oblastech. Při biřmování pak díky znovuzrození z Ducha svatého mají najít svou vlastní identitu a převzít odpovědnost za svůj život.³¹

³⁰ GRÜN, A. *Biřmování*. 2009, s. 33-41

³¹ GRÜN, A. *Biřmování*. 2009, s. 16-17

1.1.5.2 Konfirmace

Konfirmace je obdobou katolického biřmování, pouze není považována za svátost³². Slovo konfirmace pochází z latinského *confirmare*, což znamená potvrdit, upevnit, uschopnit, dát tvar. V tomto případě se jedná o potvrzení křtu v případě, že věřící byl pokřtěn již jako dítě. V evangelických církvích je obvykle konfirmace spojena s výukou katechismu a s přípravou k první večeři Páně. Klade se mnohem větší důraz na četbu a studium Písma svatého a na vzdělávání v oblasti katechismu. Dospívající chlapci a dívky jsou seznamováni s křesťanskou vírou, dějinami církve a podrobně studují obsah Bible. Díky tomuto vzdělávání mají možnost lépe pochopit křest, kterým prošli jako malí a o kterém nemohli sami rozhodnout. Vzdělávání vyvrcholí slavností konfirmace, kde prokazují své vědomosti a svou svobodnou volbu a ochotu pro budoucí život s Kristem. Jedná se tedy také o potvrzení určité životní zralosti a o zodpovědné přijetí náboženských povinností. Je to moment vstupu pokřtěného evangelíka mezi dospělé členy sboru.³³

1.1.6 Islám

V islámském náboženství se specifický iniciační rituál do dospělosti neprovádí. Profesor Halík uvádí, že můžeme částečně za takový rituál považovat obřizku, pokud je prováděna až v době puberty, což nebývá tak často. V souvislosti s ní recituje dospívající chlapec Korán. Tak dává najevo schopnost rozlišovat dobré od zlého v duchu učení Koránu a také svou zralost coby plnoprávního muslima. Od tohoto okamžiku nese všechna práva a odpovědnosti muslimů, i spoluzodpovědnost za rozvoj a obranu islámu.³⁴

1.1.7 Hinduismus

V hinduismu se týká iniciace také pouze chlapců. Podle kasty, do které chlapec patří, je iniciaci připisován různý význam. Za velmi důležitý prvek ve výchově je považována u příslušníků vyšších hinduistických kast. Podle krajových zvyků dostávají chlapci ve věku deseti až dvanácti let při obřadu zvaném *upanajana* posvátnou šňůru, která je smotána ze tří pramenů. Tato šňůra symbolizuje chlapcovo přijetí mezi členy jeho kasty. Před tímto obřadem

³² Svátost je podle katechismu „viditelné znamení neviditelné Boží milosti.“

³³ <http://www.ccehusovice.cz/19/konfirmace-2007-ocima-jary-spacka/>

³⁴ HALÍK, T. *Prolínání světů – ze života světových náboženství*. 2006, s. 60

se musí celý den postit a v naprosté izolaci medituje a odříkává posvátné mantry. Od chvíle, kdy je mu šňůra zavěšena přes rameno, se na něho vztahují všechny náboženské předpisy a platí pro něj všechny povinnosti vztahující se k jeho kastovní příslušnosti.³⁵

1.1.8 Buddhismus

V zemích které vyznávají théravádský směr buddhismu jsou dospívající chlapci posíláni do kláštera. Jako mnich s oholenou hlavou a v mnišském šatu tam museli chlapci v minulosti strávit většinou jeden rok. Dnes už se tento rituál nedodržuje tak přísně a pobyt chlapců v klášteře se zkracuje jen na několik dní. Chlapci se během tohoto pobytu živí vyžebranou potravou a studují buddhistické učení. To má sociální význam především pro chlapce z bohatých rodin, kteří mají možnost seznámit se s jiným stylem života než který doposud žili.³⁶

Také v této kapitole jsme se seznámili s podobou a významem iniciačních rituálů. Jelikož se jedná o náboženské směry, oproti rituálům primitivních společností je zde patrný rozdíl především v menším či žádném fyzickém zraňování novice během obřadu. Společným rysem je jasně daný předěl mezi dětstvím a dospělostí, chápanou především jako zodpovědností vůči své náboženské komunitě.

Iniciační rituály v minulosti a dnes

Zajímavé informace nám také přinášejí popisy iniciačních rituálů prováděné v minulosti v našich zeměpisných šířkách. Václav Příhoda³⁷ popisuje několik takových rituálů prováděných v různé době. U Římanů byli šestnáctiletí hoši iniciováni 17. března na slavnosti zvané liberalia. Ta se konala k uctění bohů Libera a Libery podporujících růst rostlin a zvířat. Hoši do té doby nosili pouze tuniku a tógu s nachovou obrubou. Během obřadu si oblékli vlněnou bílou tógu, která byla znakem římského občana. V chrámu odložili togam praetextam na oltář domácích bohů a oblékli mužskou tógu zvanou

³⁵ HALÍK, T. *Prolínání světů – ze života světových náboženství*. 2006, s. 62-63

³⁶ HALÍK, T. *Prolínání světů – ze života světových náboženství*. 2006, s. 64

³⁷ PŘÍHODA, V. *Ontogeneze lidské psychiky. II. Vývoj člověka od patnácti do třiceti let*. 1967, s. 20

togam virilem. Pak se v procesí odebrali na Forum Romanum a odtud na Kapitol, kde bylo po oběti bohu Jupiterovi zapsáno jejich jméno do seznamu občanů.

Dále uvádí feudální obřady týkající se synů rytířů, kteří byli do patnácti let věku považováni za dítě. Při iniciační slavnosti byl posvěcen meč, který byl mladíkovi zavěšen na sedlo, ale kterým se ještě nesměl opásat. Od této chvíle byl panošem (pážetem). Ve 21. roce dosáhl rytíř plnoletosti. Při slavnosti v den letního slunovratu byl rytíř oděný v bílém rouchu opásán šedivými rytíři vysvěceným mečem. Poté obdržel přílbu, štít a kopí. Panoši mu připnuli ostruhy a král ho třikrát udeřil mečem na rameno, aby mu připomněl rytířské ctnosti, obsažené v symbolickém výkladu slova *miles*. (magnanimus, ingenuus, largifluus, egregius, strenuus: velkomyslný, ušlechtilý, štědrý, výtečný a odhodlaný). Slavnost byla zakončena turnajem.

Středověké obřady při přijímání učedníka a tovaryše do řemeslnických cechů byli také svébytnými iniciačními obřady. Každý cech měl jiné obřady podle povahy své práce. Můžeme ale říci, že obřady měli společné hlavní znaky. Těmi byly například rozmanitá týrání. Časté bylo předstírané hrubé holení vousů, kdy se dřevěnou břitvou rozdírala tvář. Jindy se do úst vecpal kančí nebo jiný zub, který byl následně drasticky „vytrhován“. Nejmírnější symbolické týrání byl políček, znázorňující trpělivou statečnost při utrpení. Dalším společným znakem byly proslovy prózou nebo verši, které obsahovaly mravní naučení, závazek mlčenlivosti a věrnosti k cechu. Také ten, kdo byl přijímán do cechu, jakoby pohřbil svůj dosavadní život a vcházel do nového žití. Tento přerod dítěte v muže symbolizoval prapůvodní rituál „smrti a vzkříšení“. Společným znakem bylo také symbolické znovuzrození křtem vodou, ale i pivem nebo vínem. Častá byla i výměna chlapeckého oděvu za mužský a občas obdržel novic i nové jméno.

Také na vysokých školách se přijímali učedníci po iniciačních rituálech, které se nazývali depositio. Na pražské univerzitě se konala depozice většinou v srpnu pro mladíky z latinských škol, kteří se po absolvování obřadu stávali studenty univerzity. Hlavním bodem bylo posazení beána (snad od bec jaune, píske) na kozla, na němž „skládal sedlské mravy“. Předtím byl však různě bit, hrubě mu holili bradu, když neměl vousy. Musel si přinést vodu k umytí, přitom mu luskali v tvář, rozdávali štilce, utírali jej hrubým hadrem, smykali sem a tam. Pokud prosil a bránil se, byl bit o to víc. Týrání prokládali vtipy a scénkami. Když byl beán dostatečně unaven a usmýkán, musel pěkně poděkovat a přísahat, že se za to, co mu udělali, nebude vysmívat. Za obřad nakonec zaplatil.

V době kapitalismu se vytratilo cechovní zřízení a s ním i iniciační obřady z veřejného života. Ty se udrželi v katolickém biřmování, protestantské konfirmaci a židovském obřadu bar micva. Jak uvádí Příhoda³⁸, dlouho se udržel zvyk vyměňovat dětské šaty (krátké kalhoty) za kroj dospělých při vstupu do pubescence. Dospívající na středních školách mohli chodit do hostinců a do kaváren. Typické byly návštěvy tanečních hodin. Přejít k dospělosti to byl ovšem pozvolný, bez jakéhokoliv mezníku a bez slavnosti. Komunisté se snažili vtisknout nádech obřadnosti aktu přijímání do Pionýra, což byla náhrada za náboženské obřady přijímající mladé lidi do společenství dospělých věřících, a také slavnostně předávali občanské průkazy.

Dnes je vše opět jinak. Jak jsem již zmínila, občanské průkazy se předávají bez jakéhokoliv obřadu a díky silné sekularizaci naší společnosti se jen málo mladých lidí setká s náboženským iniciačním obřadem v období jejich dospívání. V rodinách s dospívajícími hochy mají rodiče spíše obavu z tohoto životního období svých potomků a netuší, jak by svému dítěti mohli v této jeho životní fázi pomoci.

Na závěr této kapitoly a současně celé teoretické části mé bakalářské práce uvádím své krátké zamyšlení. Žijeme v době, kdy je naše společnost velice individualizována. Jak je patrné z výše uvedeného popisu iniciačních obřadů jak v primitivních společnostech, náboženských směrech, ale i z obřadů prováděných v období dospívání v minulosti, vždy byl tento rituál prováděn společností, ve které jedinec vyrůstal a byl její součástí. Co může tedy v dnešní individualizované době pomoci chlapci, aby si vybudoval svou novou dospělou mužskou identitu? Podle S. Biddulpha³⁹ jsou to tyto tři faktory: otec, moudré vedení starších mužů a procesy, které by pomohly člověku dospět ve zralého muže. Prvním takovým procesem, který by se stal počátkem budování dospělé mužské identity, je iniciační rituál, podniknutý otcem se svým synem na počátku jeho dospívání. Tento proces se tedy stal tématem mého následujícího pedagogického výzkumu.

³⁸ PŘÍHODA, V. *Ontogeneze lidské psychiky. II. Vývoj člověka od patnácti do třiceti let.* 1967, s. 22

³⁹ BIDDULPH, S. *Mužství.* 2007, s. 13

Výběr respondentů, otázky

Vzhledem k faktu, že se iniciační rituál v podobě, kterou zde popisujeme a zkoumáme, v naší společnosti nepraktikuje, není možné k získání dat využít většího množství respondentů. Oslovení respondenti, 3 otcové a jejich synové, kteří v minulosti uskutečnili iniciační rituál, jsou z různých míst České republiky.

Poté co jsem respondenty oslovila a popsala jim svůj záměr blíže se seznámit s jejich zkušeností s iniciačním rituálem, musím napsat, že jsem byla mile potěšena jejich ochotou se o svou zkušenost podělit. Podle mého názoru jejich zájem a vstřícnost pramenili především z faktu, že se v jejich životech jednalo o pozitivní prvek, který jim umožnil prožít zajímavou věc, kterou neměli problém popsat.

1. respondenti – otec Arnošt, syn Michal

– uskutečnili iniciační rituál v létě 2007, synovi bylo v té době 12 let. Žijí v rodinném domě, v Pardubickém kraji, otec Arnošt je podnikatel, syn Michal studuje gymnasium.

2. respondenti – otec Tomáš, syn Honza

– uskutečnili iniciační rituál na jaře roku 2009, asi půl roku po synových 12 narozeninách. Žijí v rodinném domě, ve velkoměstě, otec Tomáš je majitelem reklamní agentury, syn Jan studuje na gymnasiu.

3. respondenti - otec Petr, synové Petr a Jan

– otec Petr uskutečnil iniciační rituál postupně s oběma syny přibližně v době, kdy jim bylo 13 let, se starším synem to bylo v roce 2007, s mladším o rok později. Žijí v bytě, ve městě v Jižních Čechách. Oba synové studují střední školu.

Respondentům jsem tedy položila následující instrukci:

„Ve své bakalářské práci se zabývám výzkumem iniciačního rituálu v rodinné výchově v 21. století. Tento rituál se u nás běžně neprovádí. O vás však vím, že jste ho ve své vlastní formě podstoupili.

Proto Vás chci požádat, abyste mi ho svými vlastními slovy co nejblíže popsali. Důležité pro mě je dozvědět se Vaše individuální zkušenosti s ním a co Vám tento rituál přinesl.

Předem děkuji za Váš čas a za to, že jste se mnou tento rozhovor uskutečnil.“

Během nahrávání jsem se snažila do výpovědi co nejméně zasahovat. Přesto jsem po ukončení výpovědi položila tyto doplňující otázky:

„Chcete zmínit ještě něco o čem si myslíte, že jste dosud nemluvil vzhled k dotazovanému tématu? Jaký je Váš vztah se synem/otcem dnes a jaký byl před IR? Jaký cítíte rozdíl? V čem synovi IR pomohl?“

Výpovědi otců a jejich synů na téma přechodové rituály

Výpověď otce Arnošta

Iniciační rituál (dále jen IR) jsem se svým synem uskutečnil před třemi lety. Mě v té době bylo 39 let a synovi 12 let. Uskutečnili jsme ho o letních prázdninách. Na iniciační rituál jsem se připravoval asi rok, a to tak, že jsem se snažil nastudovat co nejvíce materiálů o IR a potom jsem tuto svoji myšlenku konzultoval se třemi různými psychology, se kterými se znám. Kromě dostupné literatury jsem to konzultoval s lidmi, který o této problematice něco vědí. Zajímavý na tom je, že já jsem se hodně zabýval tím, protože jsem viděl i nějaký dokumentární filmy o přírodních národech, jak oni to dělali, tak jsem se zprvu hodně zaměřil na to co se synem budu dělat, na tu techniku. Postupem času, jak jsem to konzultoval, tak jsem vlastně došel k názoru, že je úplně jedno co s tím klukem budu dělat. Tam jde o ten vztah. A vlastně o to, že ten kluk potřebuje získat uznání dospělých mužů a o to, že ho ti dospělí muži přijmou mezi sebe. Jde o jeho pocit a to se dá v podstatě udělat i symbolicky a v podstatě je jedno, co s ním budu dělat, a to mě strašně pomohlo. V tom rituálu jde vlastně o to, aby ten kluk překonal sám sebe, ale ono to vlastně nemusí být tak extrémně vypjatý. V těch dokumentárních filmech bylo, jak kluci chodí do pouště, někde chodí do pralesa, kde musí přežít, někde lezou na 20 metrový stromy vybírat včelí hnízda, což je pro ně životu nebezpečné. V každém případě já jako strůjce rituálu odpovídám za jeho bezpečnost, což byl jeden z hodně důležitých faktorů, kterými jsem se řídil. Pojal jsem to tak, že jsem mu řekl, že si uděláme víkend pro chlapy. Byl to prodloužený víkend uprostřed léta. Akce na 3,5 dne. Ve čtvrtek v poledne jsme odsud vyjeli a já jsem mu řekl, že mu budu dávat úkoly abych viděl co v něm je. První jeho úkol byl ten, že mě musel podle autoatlasu navést na chatu v jedné oblasti Krkonoš. Tam jsme začínali. V podstatě mě tam podle autoatlasu zavedl. Tam jsme neměli vůbec nic zajištěného. Jeho druhým úkolem bylo sehnat

nějaké ubytování. To před tím nikdy nedělal. Úsměvné na tom je, že jméno té chaty, kde sehnal ubytování, se shoduje s naším příjmením. Večer jsme se šli už pouze projít. Druhý den jsme podnikli projížďku na koních. Pro člověka, který na koni nikdy nejel, je to něco zvláštního a musí také překonat určitý strach. To se mu nakonec velmi líbilo. Odpoledne jsme si užili zábavnou formou na bobové dráze. Další den jsme podnikli celodenní túru, celkem fyzicky náročnou. Na chatě jsme hráli karty a já jsem zkoušel kluka zda by se chtěl bavit o ženských. Na to téma jsme se předtím ještě nikdy nebavili. Na té chalupě na to nebyl nastavený. V té době o ně ještě v podstatě nejevil zájem a také tam byl trochu ostych. Potom jsme se sbalili a poslední noc jsme jeli pod stan. Jeho úkolem bylo opět najít tábořiště v určitém místě a rozdělat oheň. Já jsem dělal to co on mě řekl a více méně jsme to udělali spolu. Tábořiště bylo u řeky. Jeho úkolem bylo do té řeky vlézt a mým také. Ta řeka měla 7 nebo 8 stupňů. Tak jsem mu ukázal jak na to a do té řeky jsem vlítnul. Překvapilo mě, že se začal bušit do prsou, začal řvát a do té řeky vlítnul za mnou. Večer po setmění dostal baterku a šel sám na zřícenině hradu temným lesem. Já jsem šel kvůli bezpečnosti za ním bez baterky. To nevěděl. Myslím si, že pro něj jako pro městské dítě to musel být silný zážitek. Jít v noci na neznámém místě lesem úplně sám. On to zvládl perfektně. Pouze já měl problém s tím, že jsem šel bez baterky a pořád jsem zakopával o kořeny a padal jsem na zem. Na tom hradě jsem ho došel a zpět už jsme šli spolu. Ráno jsme se opět vykoukali v ledové řece a potom jsem mu slavnostně projevil uznání. Řekl jsem mu že je chlap. Že ho беру mezi chlapy a dostal ode mě meč s věnováním. Odpoledne jsme jeli domů.

(Jaký je Váš vztah se synem dnes a jaký byl před IR? Jaký cítíte rozdíl? V čem synovi IR pomohl?)

Ten rituál pro mě byl hlavně o jeho pocitech. Dělal jsem ho hlavně pro něho. Je pravdou, že od té doby máme spolu jakoby mužská tajemství – věci, které jsou jen mezi chlapy. Šlo hlavně o jeho pocity. Jeho sebevědomí. Zvláště u Michala. On je spíš po mámě. Klidný, vyrovnaný, submisivní. Jemu to sebevědomí pomůže do rovnováhy. Myslím že mu IR pomohl u vrstevníků, v rodině, všude, víc si věřit. Je to o jeho vlastní hodnotě. On když tu vlastní hodnotu má, tak už ji nepotřebuje získávat ve vnějším světě. Může být v partě, ale nemusí dělat každou volovinu pro to, aby ho někdo uznával nebo neuznával. Zdá se nám sebevědomější. Asi týden po tom IR jsme to s manželkou pozorovali. Přišlo to velice rychle. V podstatě i náš vztah je teď takový, jaký bych chtěl, aby byl. Chci aby nebyl o tom, že já mu budu říkat co má dělat, ale o tom, že on se se mnou přijde poradit. A já, pokud to bude v mých silách nebo budu vědět, mu poradím a bude to takový partnerský. To se nám myslím

podářilo. Je to asi půl roku zpátky kdy jsme byli spolu v kuchyni a obejmuli jsme se. Z ničeho nic. On mi řekl „Táto, já tě mám tak rád.“ A já mu řekl. „Já tebe, Míšo, taky.“ Opravdu je ten vztah mezi náma moc dobrý. Teď naposled co jsme spolu řešili je, že on chce jít na gympl a hrozí mu 3 z chemie. Navrhl jsem mu, aby zašel za paní učitelkou a požádal ji o doučování. On pro to musí něco udělat a tím se i učí komunikovat s dospělými. Přišel nadšený z toho, že paní učitelka byla velice vstřícná a já jsem přesvědčen, že v pololetí bude mít známku lepší a pomůže mu to dostat se na gympl.

(Napadá Vás ještě něco, co byste chtěl k IR říci a co ještě nezaznělo?)

Důležitý při tom rituálu pro otce je odhadnout tu sílu toho úkolu. Ten kluk to musí zvládnout, musí mít jistotu že to zvládne. Nemůže to selhat – to by bylo špatný, ale zároveň ten otec musí odhadnout to, aby to bylo pro kluka náročný, a to je pro každého kluka úplně jiný. Je to naprosto individuální přístup. Správně to odhadnout.

Výpověď syna Michala

Taťka mi navrhnul, že bychom spolu jeli na pár dní na výlet, to mi bylo dvanáct. To jsme spolu nikdy před tím nepodnikli, být sami dva někde přes noc. Tak jsme jeli na Benecko v Krkonoších. Taťka mi tam vymýšlel různé aktivity, které jsem musel plnit. Nejvíce se mi líbilo, že jsme šli jezdit na koni. To se mi moc líbilo. To jsem nikdy před tím nedělal. Na začátku jsem musel tátu navést podle mapy na to místo, kam jsme jeli. Dělal jsem mu navigátora. Taky jsem měl za úkol najít ubytování. Ještě si vzpomínám, že jsme ty dva poslední dny nocovali v Podštejně. Tam jsme si s tátou postavili stany a spali jsme tam. Ráno jsem tam skákal do studené řeky. Další zkouška. Moc si na to nevzpomínám, nevím co mám ještě říct. Teď jsem si vzpomněl, že jsme jeden den drželi hladovku. Večer už jsem měl strašný hlad. Tak jsem to taťkovi řekl a on mi dovolil se najíst. Jako že mě respektoval, že mě nechal, když jsem něco potřeboval. Řekl, že jsem dobrej, že jsem to vydržel tak dlouho.

(Co Ti tento rituál přinesl ve vztahu s otcem nebo i v jiných vztazích například s mamkou nebo kamarády?)

Co se týče mého vztahu s taťkou, tak myslím, že ho mám rád pořád stejně a dost mě to s ním sblížilo. On mě teď víc bere jako chlapa než kluka. Než předtím.

Výpověď otce Tomáše

Úplně jednoznačně jsem o tom slyšel od jednoho psychologa. Nikdy předtím jsem o tom iniciačním rituálu neslyšel. Když o tom začal povídat, tak jsem si řekl, že to je přesně ono, to mi zní. To je super, to, co to může přinést. To musím udělat, až přijde ten čas. Naštěstí to bylo chvílku poté. Šli jsme do toho v roce 2009. Na podzim před tím, než Honzovi bylo dvanáct, jsem si na to vzpomněl a řekl jsem si, že by jsme to měli udělat až mu bude těch dvanáct. Furt jsem si říkal, jak se na to připravím a co všechno vymyslím. Měl jsem takovou nejasnou představu, že by to mělo bejt jako takový show. Že by to mělo skončit tak, že se sejdeme rodina velká. Chlapy. Ještě jsem měl vymyšleno že do toho zapojím několik dalších lidí. Ale... To je pro mě naprosto klasický. Prostě já si ten projekt postavím strašně ve velikém, no, a pak nejsem schopnej jakoby to dotáhnout. No a nakonec se vyskytly 4 volný dny. To už žena říkala co budeš vymýšlet. Stejně to nedáš takhle dohromady tak detailně. Tak jsme do toho šli. Mělo to takovej motiv. Vlastně když se koukáme z okna, tak vidíme Milešovku a okolní kopečky. Ještě mi pomohlo, že jsem čtrnáct dní před tím byl na pobytu na Kokořínsku, kde jsme strávili nějaký čas na zřícenině. To mi pomohlo vymyslet tu cestu. Pár těch nápadů jsem získal na tom pobytu a ještě jeden známej mi poradil pár věcí. Říkal mi, že bysme se mohli pokusit překonat řeku. O to jsme se pokoušeli. To docela selhalo, tenhle záměr. K iniciačnímu rituálu jsem si vůbec nic nehledal. Jo, vlastně jsem četl Mužství od Steva Biddulpha. Ale tam jsem žádný jakoby návody nenašel. To co jsem si z toho odnesl bylo to „buďte spolu a povídejte si“. Ta chůze je strašně příjemná na řešení věcí. Protože když sedíš tak je to takový křečovitý. Při tý chůzi můžeš u toho povídat, můžeš i mlčet. Můžeš jít o tři kroky dopředu, když se chceš osamostatnit, ale pořád o sobě víte a není to divný. Kdybychom někde dělali něco jiného, tak by to nemělo to kouzlo. Takže já jsem vsadil nakonec na to, že spolu pudem. Že to bude trošku bolet. Že spolu půjdeme, že si budem povídat a něčím že to maličko zpestřím. Na konci jsem mu chtěl dát ten meč. Ten jsem měl předem vyrobenej a byl jsem domluvenej se známým, že mi ho schová a já jsem ho tam potom takovou cestičkou zadem okolo těch skal dal. Na tu skálu jsem tam potom lezl s ním. Musel jsem ho jistit. Šli jsme to 4 dny, 3 noci jsme spali venku. Honzovi jsem řekl, že to bude zkouška na chlapa. Do ničeho jsem to nehalil. Řekl jsem mu, že si spolu dáme chlapský čundr. Jenom my dva. Nechtěl jsem aby to bylo trápení, ale aby ho to fyzicky potrápilo. Nešlo o to dosáhnout nějakýho výkonu, ale abychom byli někde za tou komfortní zónou. Ono se potom do toho přimíchali další věci. Třeba jsme neměli pití, já jsem věděl že tam někde pod skalou je nějaká studánka, ale tu jsme nemohli najít. Prostě tam nebyla. My jsme šli, bylo docela teplo. Ten morál, ten se úplně rozpadal. To byla demolice morálu.

Nakonec to dopadlo tak, že jel cyklista, tak jsme ho stopli, jestli by nám dal napít. Dal nám všechno co měl.

(Jaký je Váš vztah se synem dnes a jaký byl před IR? Jaký cítíte rozdíl? V čem synovi IR pomohl?)

Úplně upřímně, rozhodně nenastal žádný zlom nebo něco takovýho. Pokud budu k sobě upřímněj, že je to spíš tak, že dostal nějaký povinnosti. Je to spíš tak, že jsme mu dali zodpovědnost za určitý věci.

(Napadá Vás ještě něco, co byste chtěl k IR říci a co ještě nezaznělo?)

Přemýšlím o tom. Myslím, že to podstatný už zaznělo, že to byla taková smluvená hranice. Prostě tady už tě беру za chlapa. Abychom to nějak stvrdili tak jsme si dali tuhle cestu, že jakoby po týhle stránce to jakoby nastalo, že jsme si to řekli. Je to zase jakoby další možnost dostat se k sobě blíž a být spolu. Do jaký míry to bylo účinný. Určitě to pomohlo. Ještě jsem si říkal, že by sem to každéj rok zopakoval. Prostě potvrzení toho našeho vztahu.

Výpověď syna Honzy

Je mi 13 let. Myslím, že jsme to s tátou dělali, tu zkoušku na chlapa, na jaře minulý rok. Na konci jara. To mi bylo 12 let. Začínali jsme na Milešovce. Normálně jsme s rodinou jeli na výlet na Milešovku. Akorát my jsme tam měli ty obrovský bágly. Potom jsme se rozdělili a my jsme šli dál směrem k Labi. K večeru jsme došli do malý vesničky. Už nevím jak se jmenovala. Tam nastal první problém, že most byl někde strašně daleko a to už jsme neměli šanci ujít jednak na místo kde jsme měli přespat, jakoby jsme to celý nestíhali. Tak jsme nejdřív zkoušeli takovej šilenej nápad, že jsme měli sebou takový pytle, do kterých bysme se zabalili jako se spacákem kdyby přšelo, tak jsme do nich zkusili nacpat slámu a vyrobit si loď. Tak to bohužel nevyšlo. Tak jsme nakonec po tomhle snažení, jsme tam našli nějaký chlápky co tam pařili, tak jsme je poprosili jestli by nás převezli, a tak jsme se dostali na ten druhý břeh. Na tom druhým břehu už to bylo takový těžší. Už se stmívalo, bylo mokro. Už mě začali bolet nohy, až jsme došli k takovému moc pěknému místu, kde je kříž na skále. Pod tím je takový plácek kde jsme přespali. Příští den jsme šli dál, mám takovej pocit, že jsme dokonce druhý den došli až téměř do Úštěku. Jo, už si vzpomínám. Došli jsme do takový strašný vesnice, kde jsme si slibovali, že skočíme na vlak a nablížíme se do Úštěku. To nám teda nevyšlo, protože tam něco opravovali a tak byla náhradní autobusová doprava. Jenže to byla hrozná vesnice, samý hnusný baráky, starý JZD, úplně jak kdybychom byli zpátky v padesátejch letech. Strašný prostě, a ten autobus prostě nedojel na tu zastávku.

Viděli jsme ho před vesnicí, někam zabočil, ale na tu zastávku nedojel. Takže jsme udělali takovou šílenou věc, protože už bysme to zase nestíhali do toho Úštěku, že jsme si zavolali taxíka a ten nás tam dovezl. Dali jsme si tam v rychlosti večeři, to už bylo asi sedm večer, a vyrazili jsme na hrad kousek od Úštěku asi tak 6 kilometrů, na Hazemburk. Až do tmy jsme tam šli. Dostal jsem tam úkol přespát sám na nějaký věži. Bylo to celkem zajímavý. Já jsem byl trochu nervní z toho, že tam na hradě plápolala nějaká vlajka a vydávalo to děsně nepříjemnej zvuk. Potom jsme se ráno probudili a šli jsme dál. Pokud si dobře pamatuju, tak jsme šli ještě nějaký kilometry dál do vesnice, kde bydlí tátův známěj. Ten pořádá na svém ranči takový jakoby ekologický setkávání. Takovej zajímavěj chlápek. To jsme celkově, když jsme tam došli, měli nachozenejch asi 70 kilometrů. Tam jsme už měli domluvenej noclech, tak jsme tam přespali. Měli jsme tam dokonce připravený horolezecký vybavení. Chodím do oddílu, takže jedna z pozdějších zkoušek bylo vylízt na jednu skálu. Ráno jsme šli do moc krásného skalního města. To bylo taky zajímavý, tam jsme našli pěknou skálu. Jo, teď jsem si vzpomněl, ten den předem jsme šli nějakým parkem. Já jsem byl v podstatě celej den bez vody, protože nám došla. Bylo strašný vedro. To byla jedna z nejhorších chvílí. Já jsem tam padal žízni pomalu. To se mi moc nelíbilo. Neměli jsme možnost si jí někde sehnat. Večer jsme našli nějakou studánku. A ještě k tomu poslednímu dnu. To jsem s tou výbavou šplhal na skálu a na tý skále jsem našel meč. Táta ho tam předem připravil. Pro mě ten meč znamená vítězství. Mám ho v pokojíčku. Já mám takovýhle věci strašně rád. Takhle jsme to v podstatě uzavřeli. Bylo to moc zajímavý. Zpátky jsme jeli autobusem do Prahy.

(Co Ti tento rituál přinesl ve vztahu s otcem nebo i v jiných vztazích například s mamkou nebo kamarády?)

Ty týdny možná měsíce potom jsem se cítil dost, jak bych to nazval, až možná dost povýšeně. I když jsem se to nesnažil dávat tak najevo. Ne jako že jsem lepší než oni, ale to že něco dokážu vydržet. Táta ode mne víc očekává. Dává mi víc důvěry, těžší úkoly a tak dále. Hlavně potom mi začalo strašně vadit když mě jakoby někdo ponižoval, jakoby mě brali jako dítě. Mamka mě taky bere rozhodně jako chlapa. Jsou si s tátou dost názorama podobný. To jakoby nebyl přelom před a po zkoušce. To nebyl tak znatelněj přelom. Ono se to lámalo tak pomaloučku od toho začátku šestý třídy.

Takovou poznámku na konec. Teď už mě skoro nikdo nebere jako kluka. Buď mě berou jako chlapa a nebo mě důchodci v tramvaji berou jako holku.

Výpověď otce Petra

Na toto téma mě přivedl psycholog, který vedl semináře, kam jsem jezdil. Ten nám vyprávěl, že by měli být iniciační rituály pro chlapce. Je to důležité z důvodu toho, aby se v dospělosti nehnali za něčím, co nemá význam a byli ve svém životě spokojenější. Nic dalšího ohledně iniciačního rituálu jsem si nehledal. Jsem na to moc líný. Jediný informace mám vlastně od něj. Nevysvětloval to dopodrobna, ale on to bral z toho hlediska, že u mě je to jednoduchý, já jsem odmala cvičenej na výkon, takže já to беру výkonově. Celý vlastně život jedu na nějaký výkon. Když nejedu na výkon, tak si o sobě myslím že jsem líný, že nic nedělám. Přitom to tak není, akorát odpočívám. Já jsem s nima vlastně dělal dva rituály. Zajímal jsem se o to, aby synové nekouřili, aby nepropadli tomu, že budou kouřit. Takže mi bylo vysvětleno, že musím počkat do 12ti let toho mladšího, protože kdyby on to vyzkoušel dřív tak by to mohlo mít za následek že by tomu mohl propadnout. Že si to vyzkouší, zalíbí se mu to a pojedete v tom. A bylo mi vysvětleno, že mám s nima o tom rok předtím mluvit, že si spolu půjdeme někam zakouřit. Kde se stalo to, že rok jsem je na to připravoval, že si spolu půjdeme zakouřit až Honzovi bude 12 let. Šli jsme spolu do obchodu, vybrali jsme cigarety. Koupili jsme zlatý Malbora. Nejdřív jsem to chtěl udělat někde v lesíku, protože Honzovi je 12 let v lednu, takže na sněhu. Pak nám děda řek, že to máme udělat na záhumence. Vzal sem tam dřevo, udělal jsem ohníček. Obestoupili jsme oheň, zapálili jsme si a každý tu cigaretu nějak vykouřil. Já jsem ji vykouřil normálně, protože jsem teprve 20 let nekuřák. Ještě jsem jim říkal ten rok předtím, že když by jim někdo nabízel cigaretu aby si ji oni nebrali, že si půjdou zakouřit se mnou aby si to vyzkoušeli, protože mi bylo řečeno, že je potřeba, aby to vyzkoušeli, aby o tom mohli mluvit v partě. Aby se nestalo to, že by si z nich dělali srandu, že nikdy nekouřili, a oni budou jediní kteří řeknou že oni kouřili s otcem, což z těch kamarádů nikdo. Takže jsme si zapálili, vykouřili jsme každé jednu cigaretu. Každé nějak jinak a společně jsme ten zbytek cigarety spálili v ohni. To bylo hotovo, to byl tenhle rituál. Honza tvrdí že na 99% nebude kouřit. Myslím si že je to pravda, protože kdyby kouřili, tak bych to poznal.

Ten druhý rituál, k tomu mi bylo zase řečeno, že to mám udělat v jejich 12 letech, kdy s nima vykonám nějakou věc přes fyzično. Prakticky by se mělo jít do jejich fyzického vyčerpání. Kdy oni to splní a já jim řeknu „Ano, teď jsi chlap“ a oni už nebudou muset si v životě něco dokazovat. Takže teď je Petrovi 16 let, tak 3 roky nazpátek. Nedělal jsem to v jeho 12 ti, ale 13 ti letech. Jeli jsme na lodi, kdy on na kanoi nikdy před tím nejel. Jeli jsme úsek dlouhý asi 35 kilometrů po Vltavě a ujeli jsme ho za 6 hodin. A bylo to tak fyzicky vyčerpávající, že jeho bolela ramena, až mu je musela Jana (matka) doma masírovat, až z toho plakal. Nejhorší bylo pro mě, že mě ty ruce bolely taky a strašně. Nebyla voda, bylo jí málo, takže jsme museli hodně zabírat. To bylo s tím starším synem a za dva roky nato v Honzových 13 letech jsme to

jeli znova. A to jsme jeli prakticky ještě delší trasu asi o tři kilometry, ale protože už Honza tu Vltavu jel rok před tím ale na raftu, takže už to nebylo tak strašný, ruce ho bolely i mě, ale už to nebylo tak strašný jako s Petrem. Jeli jsme to taky přibližně něco přes 6 hodin. Necvakli jsme se. Taky jsem mu na konci řekl, že je dobrej, že to dokázal, že to zvládl.

Výpověď syna Petra

U toho kouření to mi bylo víc. Honzovi bylo asi 12. To jsme šli s tátou někam ven a tam jsme si zapálili cigarety. Jsem rád, že to táta s náma dělal. Víím, o čem to je. Prostě mi to nechutnalo a tak nekouřím. V partě mi nabízeli cigarety a já to prostě normálně odmít.

Ten druhý rituál byl na začátku léta. To mi bylo 12 let, teď mi bude 16 za dva měsíce. Jeli jsme to z Krnova do Boršova za 6 hodin. To mě potom strašně bolely ruce. Bylo to docela náročný. Bylo málo vody. To jako jsem rád, že jsme to udělali, protože, prostě ten přechod...

(Co Ti tento rituál přinesl ve vztahu s otcem nebo i v jiných vztazích například s mamkou nebo kamarády?)

Cítil jsem se potom jinak, že víc zapadám mezi dospělé. Táta mi před tím řekl, že budeme dělat spolu takovou chlapskou zkoušku. Mezi kamarádama je to pořád stejný. Myslím, že oni nic takovýho nedělali. Vztah s tátou se moc nezměnil. Už nevím co k tomu mám víc říct.

Výpověď syna Honzy

Kouření, to táta prostě koupil cigarety a jeli jsme pryč, tam jsme si každéj dali cigaretu, pak jsme to všechno spálili a jestli jsem to dobře pochopil tak to mělo takovej význam, že člověk by měl vyzkoušet všechno, ale to špatný by už neměl opakovat.

Druhý rituál, to jsme jeli s tátou na vodu. Z Vyšáku do Boršova, vlastně jsme to jeli ve dvou na doraz, bez odpočívání. Jen jsme se zastavili na oběd a pak ještě někde. Strašně jsem se na to těšil. Vlastně, když tam jel brácha, tak za rok na to jsem tam jel i já. Dopředu už jsem to věděl, že to bude takovej přechodovej rituál. Táta mi to říkal. Tak na to jsem se těšil. Cítil jsem se dobře, když jsem dojel. Cesta se mi líbila. Ke konci už mě bolel i zadek, ale jinak se mi to moc líbilo. Táta mě nechal i kormidlovat.

(Co Ti tento rituál přinesl ve vztahu s otcem nebo i v jiných vztazích například s mamkou nebo kamarády?)

Čekal jsem něco, ale myslím, že se zas tak nic zvláštního nestalo. Jako ze začátku jsem měl ten pocit, jako že už jsem dospělej ale pak už to odeznělo. Já jsem věděl, že tak rychle to nepůjde. Když si na to zpětně vzpomínám, tak se mi vybavuje to, že mě strašně bolely ruce. Myslím si, že jsem dobrej, že jsem to zvládnul. Táta mi řek, že jsem dobrej a že je rád, že jsem to dal.

VÝSLEDKY VÝZKUMU, DISKUSE, ZÁVĚR

V úvodu tohoto výzkumu jsem zmiňovala, že mne při zpracování teoretické části práce zaujali informace o odlišných typech rituálů a jejich uskutečňování. Jejich společným znakem je, že se rituál po generace opakuje ve stejné podobě. Tedy ti kdo jej uskutečňují se nemusí zabývat myšlenkami jak se na něj připravit a jak bude probíhat. V případě našich respondentů – otců však žádný předepsaný průběh rituálu neexistoval.

Z analyzovaných výpovědí vyplývá, že se otcové liší především ve svém přístupu k získání dalších informací pro uskutečnění IR, stejná je jejich vůle jej uskutečnit. Arnošt je nejdůslednější v získávání dalších informací potřebných k uskutečnění IR. U Tomáše takto důsledná snaha není, stačí mu pouze četba jedné knihy a Petr žádné další informace vůbec nehledá. I přes tyto rozdíly v jejich přípravě na iniciační rituál jej následně úspěšně uskuteční. Můžeme tak usuzovat z výpovědí jejich synů, kteří shodně popisují zkušenost s IR jako pozitivní, po které se cítí být iniciováni do světa dospělých mužů, což je hlavní cíl tohoto rituálu.

Z takto malého počtu respondentů nelze zobecňovat výsledky výzkumu pro širší veřejnost. I tak pro nás může být zajímavé co z jejich individuálních zkušeností můžeme pochopit a jak se z nich lze poučit.

Tato bakalářská práce se zabývá tématem rituálů obecně a zejména pak rituálů přechodových.. Nalezla jsem zde určité, pro mě klíčové pojmy a body, kterými jsou: pevná tradice, všeobecně přijatá pravidla, emocionální zážitek, jistota pokračování.

Je tedy možné dnes přechodový rituál úspěšně uskutečnit, když v dnešní době chybí jeho tradice? A potřebují vůbec dnešní dospívající chlapci projít tímto rituálem pro svůj další život a dnešní společnost pro své další fungování?

Naši tři respondenti – otcové se o fenoménu přechodového rituálu dozvěděli. Už to samo o sobě se stalo rozhodující v jejich dalším počínání. Bez zdůrazňované pevné tradice se tedy dokázali obejít a uchopili přípravu na rituál a jeho uskutečnění způsobem sobě vlastním. Nepomáhala jim při tom žádná komunita starších mužů. Stačilo, že pochopili význam a

princip tohoto rituálu. Nejde tedy podle mého názoru o navázání na tradice či jejich znovuoobnovení, ale spíše o individuální přístup k výchově svého syna (synů).

Přírodní národy prováděli, a těch nemnoho stále existujících provádí přechodový rituál pevným tradičním způsobem. Vědí, že pro své přežití potřebují, aby se z chlapců stali muži, kteří budou rod či společenství chránit, plodit potomky, lovit potravu a tak dále. Emocionálně i fyzicky náročný přechodový rituál jim dává jistotu této změny, jistotu přechodu.

Naše moderní civilizace kontinuitu provádění rituálů přechodu chlapců v muže neudržela, či je vytěsnila. Obrana země (státu) bývá řešena zákonnou povinností nebo morálními apely, zajištění obživy a plození potomků je individuální záležitostí. Potřebuje tedy naše dnešní civilizace mužské jedince, kteří opustili svět chlapců a dospěli a byli přijati do světa mužů? Domnívám se, že ano, a také že chlapci sami potřebují být do mužského světa iniciováni, a to z důvodů svědčícím oběma stranám. Muži přece potřebují zvládat všechny své životní role, aniž by si neustále museli dokazovat, že jimi doopravdy jsou. A společnosti (civilizaci či zemi, komunitě) je jistě na obtíž, když se musí vypořádávat s nežádoucími následky tohoto dokazování.

„V moderní společnosti tyto přechodové rituály vymizely. Obřady a rituály, které druhy upevňovaly její vliv na dospívající mládež, padly za oběť naší honbě za „civilizovaným“ životním stylem. Ironií osudu je, že americká dospívající mládež vede světové statistiky v narušeném fungování, včetně počtu uvězněných, problémů s drogami a alkoholem, násilí vůči sobě i jiným, členství v pouličních gangách, těhotenství mladistvých a počtu sebevražd – těžko to pokládat za vizitku „civilizované“ společnosti.“⁴⁰

Zajímavá je také otázka tranzitních bodů na cestě k dospělosti. Je možné, aby tyto postupné mezníky v plné míře nahradily iniciační rituál jako jediný akt přechodu chlapce do mužské dospělosti? Podle mne to možné není, protože po žádném z nich nenásleduje plnohodnotné a jasné uznání této změny od nejbližšího i širšího mužského okolí. Opravdový přechod totiž vyžaduje oboustranné naplnění. Chlapec musí v zátěžové situaci obstát a následně se mu musí dostat uznání od otce či, pokud ten chybí, od jiného muže (mužů) z jeho okolí.

Nepochybuji tedy o tom, že je vhodné zařadit iniciační rituál do výchovy dnešních chlapců. Otázkou zůstává, jakou nejvhodnější podobu rituálu dnes zvolit, a zda je vůbec možné tuto podobu nějakým způsobem ujednotit. V dnešní civilizované společnosti to podle mého názoru možné není. Rozdíly ve fyzických i psychických predispozicích dnešních chlapců jsou natolik velké, že individuální přístup k provedení rituálu

⁴⁰ <http://www.dharmagaia.cz/kniha/811-bret-stephenson-co-dela-z-chlapcu-muze-duchovni-prechodove-ritualy-ve-veku-nevsimavosti/text/1680-predmluva-a-uvod>

je nezbytný a je zcela na rozhodnutí otce či jiného muže (například vychovatele v dětském domově), jakou společensky adekvátní formu a techniku zvolí, samozřejmě při dodržení základních zásad této iniciace, tj. chlapcovo podání náročného fyzického výkonu a následné uznání a přijetí do světa mužů ze strany iniciátora.

Tři ve výzkumu vypovídající otcové se na rituál rozdílně připravovali, zvolili individuální, pro své syny a je samotné vhodnou formu, a iniciaci provedli. Přes tyto rozdíly byl zamýšlený cíl splněn. Své syny uznali a přijali mezi muže, a tito synové toto přijetí chápou a jako muži se cítí, čímž byl naplněn smysl iniciačního rituálu.

Na základě provedeného teoretického studia a empirického výzkumu se domnívám, že není pochyb o vhodnosti zařadit iniciační rituál do výchovy dnešních chlapců a že je dnes nejen možné, ale i nutné k tomuto rituálu přistoupit individuálně s ohledem na celkové možnosti jeho aktérů.

Tato práce by mohla sloužit jako zdroj informací a inspirace pro rodiče, zejména pak otce, či vychovatele dospívajících chlapců.

* pozn.: Jedná se původně o bakalářskou práci, Vedoucí práce Mgr. Barbora Strobachová

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BIDDULPH, S. *Výchova kluků*. 1.vyd. Praha: Portál, 2006, 151 s.
ISBN 80-7367-161-1

BIDDULPH, S. *Mužství*. 1.vyd. Praha: Portál, 2007, 199 s.
ISBN 978-80-7367-209-6

FREIBERGOVÁ, Lucie. *Šikana z pohledu dětí předškolního věku*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra sociální pedagogiky, 2010. 99 l., 196 l. příl. Vedoucí diplomové práce PhDr. Denisa Denglerová, Ph.D.

GENNEP, VAN, A. *Přechodové rituály – Systematické studium rituálů*. 2.vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, 179 s. ISBN 80-7106-178-6

GEIST, B. *Sociologický slovník*. 1.vyd. Praha: Victoria Publishing, 1992, 647 s.
ISBN 80-85605-28-7

GJURIČOVÁ Š., KUBIČKA J. *Rodinná terapie – Systemické a narativní přístupy*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, 288 s. ISBN 978-80-247-2390-7

GRÜN, A. *Bířmování*. 1.vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009,
58 s. ISBN 978-80-7195-340-1

HALÍK, T. *Prolínání světů – ze života světových náboženství*. 1.vyd. Praha: Lidové noviny, 2006, 279
s. ISBN 80-7106-834-9

HARTL, P., HARTLOVÁ H. *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2004, 774 s.
ISBN 80-7178-303-X

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001, 288 s.
ISBN 80-7178-535-0

LABÁTH, V. *Riziková mládež*. 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, 157 s. ISBN 80-
85850-66-4

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 3.vyd. Praha: Grada Publishing, 1998,
344 s. ISBN 80-7169-195-X

MACEK, P. *Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. 1.vyd. Praha: Portál,
1999. 208 s. ISBN 80-7178-348-X

MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, 304 s.
ISBN 978-80-7204-560-0

MIRCEA, E. *Iniciace, rituály, tajné společnosti – Mystická zrození*. 1.vyd.
Brno: Computer Press, 2004, 209 s. ISBN 80-722-6901-1

NOSEK, B., DAMOHORSKÁ, P. *Židovské tradice a zvyky*. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2010, 271 s.,
ISBN 978-80-246-1518-9

PŘÍHODA, V. *Ontogeneze lidské psychiky. II. Vývoj člověka od patnácti do třiceti*

let. 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, 234 s. ISBN - není

ŘÍČAN, P. *Cesta životem*. 1.vyd. Praha: Panorama, 1989, 435 s. ISBN 80-7038-078-0

SAGES, R., JAKOBSDÓTTIR, Y.E. *Phenomenological research method in intercultural psychology*. 1999, s.13-205, Příspěvek prezentovaný na kongresu ARIC, Paříž.

SOUKUP, V. *Dějiny antropologie*. 1.vyd. Univerzita Karlova Praha: Karolinum, 2004, 667 s., ISBN 80-246-0337-3

STROBACHOVÁ, B. *Diagnostický potenciál metody MCA*. Diplomová práce. Brno: Psychologický ústav FF MU, 2007

ŠULOVÁ, L. *Význam rituálů pro současnou rodinu*. In: 13. celostátní kongres k sexuální výchově v ČR. 1. vyd. Mítlöhner, M. Pardubice: SPRSV, 2005 s. 164-168 ISBN 80-86559-41-6

Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích: Díl 3 M-R 1.vyd. Praha: Nakladatelský dům OP, 1997, 740 s. ISBN 80-85841-35-5

Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích: Díl 2 C-F 1.vyd. Praha: Diderot, 1999, 534 s. ISBN 80-902555-4-X (2.svazek)

INTERNETOVÉ ZDROJE

Českobratrská církev evangelická Brno – Husovice (online). 2007, 5.5.2011 /cit. 2011-05-26/

Dostupné z:

WWW: <http://www.ccehusovice.cz/19/konfirmace-2007-ocima-jary-spacka/>

Katkaen.cz (online). 2009, 2.6.2011/ cit. 2011-07-26/ Rodinné tradice a rituály

Dostupné z:

WWW: <http://katkaen.webnode.cz/products/rodinne-tradice-a-ritualy-obecne/>

Nakladatelství Dharmagaia (online). 2011, 11.11.2011/ cit.2011-11-11/

STEPHENSON, B. *Co dělá z chlapců muže. Duchovní přechodové rituály ve věku nevšímavosti*

Dostupné z:

<http://www.dharmagaia.cz/kniha/811-bret-stephenson-co-dela-z-chlapcu-muze-duchovni-prechodove-ritualy-ve-veku-nevsimavosti/text/1680-predmluva-a-uvod>

ČASOPISY

JIROUŠKOVÁ, J. *Dospívání v tradičních afrických společnostech* In: Nový Orient. Roč. 54, č. 6 (1999), s. 213-217 ISSN 0029-5302

SKALIČKOVÁ, L. *Chlapci a chlapi – zkoušky dospělosti*. In. ForMen Roč. 5, č. 11 (2010), s. 30 ISSN 1801-7355